

JAARGANG 53

NUMMER 1

JANUARI-FEBRUARI 2006

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

POKROF

Inhoud

- 1 **Als uit de aarde gegroeid
Georgië en zijn christendom**
A. van der Helm
- 4 **Bisschop Athenagoras**
Werken aan de
toenadering van de
christenen
D. van Rosendaal
- 6 **De priester in de
Byzantijnse liturgie**
Th. Pott osb
- 9 **Op bezoek bij de
Grieks-katholieken in Slowakije**
J. Meijer cssr
- 12 **'Laat mij nu in vrede heengaan'
Opdracht des Heren**
Bij een Maronietische icoon
- 13 **"Het mystieke element
boeit mij enorm"**
Manon de Courten over Solovjov
L. van Leijsen
- 16 **Nieuws**
- 18 **Moskou**
Orthodox kerkenpad II
W. van den Bercken
- 21 **Liturgieagenda**

Van de redactie

Pater Thomas Pott uit Chevetogne ziet een grote uitdaging in de hedendaagse vragen rond het priesterschap. "De crisis van het priesterschap betreft [...] niet alleen het 'gewijde priesterambt' maar ook, en misschien zelfs vooral, het 'algemeen priesterschap' van de gelovigen." In het westen wordt veel gesproken over de plaats van de priester binnen de geloofsgemeenschap. Dit artikel biedt een eigen insteek vanuit de Byzantijnse traditie.

In België interviewde Daphne van Rosendaal bisschop Athenagoras, een prominente orthodox van 'autochtoon' Vlaamse origine. "Daarom kun je als brug dienen", zei hem bisschop - thans Oecumenisch Patriarch - Bartholomeos, toen hij hem tot diaken wijdde en hem zijn huidige naam gaf.

Manon de Courten sprankelt van enthousiasme voor Rusland en de Russische filosoof Solovjov, zo laat zij blijken in haar gesprek met Leo van Leijsen. In deze Pokrof extra aandacht voor ontmoetingen met mensen en oosterse kerken op reis. Ad van der Helm ging naar Georgië en vertelt ons over de kerk en samenleving daar. Met pater Johan Meijer reizen we mee naar Oost-Slowakije en we krijgen iets te zien van het kerkelijk leven in het land ruim vijftien jaar na de val van het communisme. In Moskou neemt Wil van den Bercken ons mee langs enkele van de 'veertig maal veertig' middeleeuwse kerken van de stad; het is de tweede aflevering van het Orthodox Kerkenpad.

In de nieuwspagina's wordt u kort geïnformeerd over gebeurtenissen in oosterse kerken in de laatste tijd.

In deze overgangstijd in het liturgische jaar tussen de kerstkring en de paascyclus staat prominent het feest van de Opdracht des Heren in de Tempel op 2 februari. Een moderne icoon en een liturgische tekst uit de Maronietische traditie doen ons daar even bij stilstaan.

Redactie Pokrof

Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en is een uitgave van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord.

Redactie: Wil van den Bercken, Dolf Bruinsma, Geert van Dartel (waarnemend hoofdredacteur), Josephien van Kessel, Dolf Langerhuizen, Leo van Leijsen (redactiesecretaris), Heleen Murre-van den Berg, Huub Vogelaar.

Administratie en redactiesecretariaat: Katholieke Vereniging voor Oecumene, Walpoort 10, 5211 DK 's-Hertogenbosch, tel. 073-6136471, e-mail: secretariaat@oecumene.nl, internet: <http://www.oecumene.nl>.

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen en geven niet de mening van de redactie weer. De redactie is verantwoordelijk voor titels en tussenkopjes alsook voor foto's en hun onderschriften. Voor mogelijke onjuistheden in aankondigingen van liturgievieringen en evenementen kan de redactie niet aansprakelijk worden gesteld. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden reacties in te korten of niet te plaatsen.

Opzeggingen dienen vóór 1 december in 's-Hertogenbosch te geschieden, anders wordt men verondersteld abonnee te blijven.

De abonnementsprijs is € 15,-, giro 5679145, t.n.v. Tijdschrift Pokrof, 's-Hertogenbosch. Voor België: 001-3309231-55, Pokrof t.n.v. Jef Devisscher, Ieperstraat 24, 02300 Turnhout, tel. 014-413927.

Lay-out en druk: Van Stiphout, Helmond.

Oude verblijfplaatsen van de monniken in het kloostercomplex van David Gereji in Zuid-Georgië, vlakbij de grens met Azerbeidzjan. (Foto: A. van der Helm)

Als uit de aarde gegroeid Georgië en zijn christendom

De laatste vijftien jaren beleeft godsdienst in Oost-Europa een enorme opleving. Het einde van de communistische regimes gaf de kerken ruimte om meer naar buiten te treden, meer werk te maken van catechese en hun kerkelijke gemeenschappen te verbonden. In Georgië, dat in 1991 de onafhankelijkheid verkreeg van de uiteenvallende Sovjet-Unie, is het niet anders. Een gevoel van nationale identiteit dat eeuwenoud is, kwam weer naar de oppervlakte en het land kon een eigen koers kiezen.

Georgië ligt ingeklemd tussen de Hoge en de Lage Kaukasus en heeft daardoor een zeer gevarieerd klimaat en landschap. Het land beschouwt zich als een onderdeel van de Europese cultuur en zoekt aansluiting bij Europa.

De geschiedenis van dit volk is hard geweest: Perzen, Turken en Russen hebben het afwisselend onder hun invloedssfeer gebracht. Het ontroerende is dat deze geschiedenis nog zeer leeft bij de Georgiërs van nu en zij er verhalen over vertellen alsof zij het zelf hebben meegemaakt hebben. De emotie van toen is dan nog steeds voelbaar. De sporen van die harde geschiedenis worden duidelijk in kerken die door vestingmuren zijn omringd en in de vluchttunnels die op veel plaatsen vanuit kerken en kloosters zijn aangebracht.

Georgische Kerk

De kerk speelt een grote rol in de Georgische samenleving. Al in de 4e eeuw (337) werd het christendom staatsgodsdienst. Toen werd, zo vertelt een legende, het toenmalige koningspaar door de vrijgelaten slavin Nino uit Cappadocië tot het christendom bekeerd. De kerk kan echter volgens de traditie ook bogen op apostolische wortels: de apostelen Mattheüs, Andreas en Simon zouden hier gemissionieerd hebben. Veel sporen van dit oude Georgische christendom zijn nog altijd zichtbaar. Kerken uit de 5e eeuw staan er fier overeind.

Uit de bloeitijd van de 11e en 12e eeuw zijn talrijke kerken overgebleven, die een bouwstijl hebben die typerend is voor Georgië: centraalbouw met een puntige koepel. Ze staan verspreid in het

landschap, waarmee ze een harmonisch geheel vormen: alsof ze uit de Georgische aarde gegroeid zijn. De buitenmuren zijn rijk versierd met reliëfs die elementen uit de geschiedenis weerspiegelen en de vitaliteit van het volk tonen. Er staan levensbomen op afgebeeld, die vanuit de stilistische granaatappel opbloeien tot bomen die het gehele kerkgebouw en zo als het ware het Georgische volk lijken te dragen. Er staan symbolen van het oude koningshuis op en soms een gevangen leeuw, die de overwonnen Turken symboliseert.

In de 5e eeuw verwierf de Georgische kerk autocefalie en sinds de 11e eeuw wordt zij geleid door een patriarch. De liturgie staat in de Byzantijnse traditie, maar de meerstemmigheid van de zang is er verder ontwikkeld: achtstemmige muziek is geen uitzondering. Met duizelingwekkend zuivere stemmen vullen mannen en vrouwen in kleine bezetting de liturgische ruimte. In de periode van de Russische overheersing werd de kerk ondergebracht bij het patriarchaat van Moskou en verloor daardoor haar autocefalie. Dit duurde van 1811-1917 en van 1921-1943. Het had gevolgen voor de kerkelijke kunst en de spiritualiteit. Veel kerken werden witgepleisterd en de Georgische taal werd verdrongen door het Russisch.

Inmiddels is de autocefalie al weer lange tijd hersteld. De patriarch speelt een belangrijke maatschappelijke rol. Kerkgebouwen

worden hersteld en gerestaureerd, en opnieuw in gebruik genomen. Soms spelen zelfs ruïnes nog een belangrijke rol, zoals de Bagrati-kathedraal in Kutaisi, waar men in de open lucht kerkt. Maar op andere plaatsen worden nieuwe kerken gebouwd, zoals in de hoofdstad Tbilisi, waar in de burcht van Narikala de Nicolaaskerk is gebouwd, terwijl aan de andere oever van de rivier een nieuwe kathedraal is verschenen. De kerk heeft echter te weinig middelen en te weinig internationale contacten om diaconaal en maatschappelijk erg actief te worden. Zij beperkt zich vooral tot liturgie en catechese. Toch moet niet onderschat worden welke sociale en diaconale rol de liturgie en het kerkgebouw spelen. Het kerkgebouw is een centrum waar mensen dagelijks in- en uitlopen, aalmoezen geven en ontvangen en waar catechetisch materiaal aangeschaft kan worden.

Zuid-Georgië

Een bijzonder gebied met religieuze betekenis bevindt zich in het zuiden van Georgië. Op de grens met Azerbeidzjan, in een desolaat gebied, bevindt zich het complex van David Gereji. Wie goed kan klimmen, ziet zijn inspanning beloond met prachtige fresco's uit de 8e eeuw. Prachtige kleuren en indrukwekkende heilige gestalten staren je aan. Een kleine groep jonge monniken bevolkt het klooster aan de Georgische zijde van de berggrug. Een ander hoogtepunt is de hollenstad Uplistsikhe, vlak bij Gori, de geboorteplaats van Jozef Stalin. Al in de 15e eeuw vC werd dit gebied bewoond. In de 8e en

9e eeuw was het de strategische uitvalsbasis van de Georgische koning. Zijn troonzaal is nog steeds te bezoeken. Na de 12e eeuw is die rol uitgespeeld, maar het is nog steeds een indrukwekkend geheel. Een derde spectaculaire plek, waar je na een lange tocht aankomt, is de Tsminda Same-kerk, gelegen op de top van een berg vlak bij de enorme Kazbegi (5.033 meter, een van de hoogste toppen van de Kaukasus).

Religies

De overgrote meerderheid van de bevolking van Georgië behoort tot de Georgische Orthodoxe Kerk.

Naast de Orthodoxe Kerk zijn er kleine kerkgenootschappen actief, zoals baptisten, evangelicalen en ook Jehova's Getuigen. Met name de laatste groepering heeft voor religieuze spanningen gezorgd. Binnen de Orthodoxe Kerk groeide het verzet tegen dergelijke kleine zeer evangeliserende christenen, omdat die nogal eens agressieve methoden van beke-

Gevel van de Georgische Ananuri-kerk met sierlijk basreliëf in steen. (Foto: A. van der Helm)

ring tentoonspreidden. In de stad Tbilisi zijn ook gemeenschappen van moslims en joden met moskee respectievelijk synagoge. Er is tevens een katholieke gemeenschap die uit Latijnse christenen en katholieke Armeniërs en Chaldeeën bestaat, in totaal zo'n 300.000 gelovigen.

Georgische katholieken

De katholieke gemeenschap heeft net als de Orthodoxe Kerk erg geleden onder het stalinistische bewind. Veel kerken werden gesloten of aan de Orthodoxe Kerk ter beschikking gesteld. Momenteel zijn er in Tbilisi twee parochiekerken beschikbaar voor de Latijnse eredienst. De discussie over de kerkgebouwen heeft niet dezelfde scherpte als in Oekraïne, omdat de Katholieke Kerk in Georgië deze kerken niet opeist.

De Katholieke Kerk ontvangt veel steun van het buitenland: ook het Nederlandse Cordaid ondersteunt allerlei projecten die door de diocesane Caritas zijn opgezet. De pater salesiaan Witold Scylzynski is de drijvende kracht achter Caritas van het bisdom Tbilisi, dat sinds 1992 allerlei projecten heeft opgezet: soepkeukens, gratis toegankelijke poliklinieken, opvang van stervende ouderen en van straatkinderen en kansarme jongeren. Het bezoek van paus Johannes Paulus II aan Georgië in 1999 heeft aan tal van projecten een impuls gegeven. Enkele duizenden mensen in Georgië profiteren van een of ander project van Caritas. Uit gesprekken met pater Scylzynski blijkt dat juist de internationale contacten en het internationale netwerk van de

Katholieke Kerk veel mogelijkheden geven om buitenlandse hulp te mobiliseren.

Orthodox en katholieken

De verhoudingen tussen de Rooms-katholieke Kerk en de Georgische Orthodoxe Kerk zijn goed. Patriarch Ilja II heeft Caritas Tbilisi gecompimenteerd met het vele werk dat verricht wordt. In een jongeren centrum van de Katholieke Kerk is een Orthodoxe kapel ingericht, waar een priester de liturgie viert en catechese geeft aan jongeren. Wel is een poging om een concordaat te sluiten tussen de Georgische regering en de H. Stoel in 2003 mislukt. Dit was in de nadagen van president Shevardnadze en er is nog geen poging ondernomen de besprekingen te hervatten. Ik heb echter niet de indruk dat het ontbreken van een concordaat veel problemen oproept.

Economische en etnische problemen

De economische problemen zijn onvoorstelbaar. De bloeiende Georgische planeconomie uit de Sovjet-tijd is geheel ineengestort (zie kader). Ook de toeristenstroom vanuit de Sovjet-Unie is opgedroogd: veel rijke Russen hadden een vakantieverblijf aan de Georgische Zwarte Zeekust. Etnische spanningen belemmeren de economische vooruitgang. De provincie Abchazië in West-Georgië is feitelijk niet onder controle van de regering. Daar wonen veel moslims, die zich daar sinds de 19e eeuw hebben bevestigd. Ook in de overige gebieden zijn veel minderheden die soms nog hun eigen taal spre-

ken en zich niet altijd aangesproken weten door de centrale regering.

Toekomst

In 2003-2004 vond een spectaculaire regeringswisseling plaats, waarbij Micheil Saakasjvili met zijn Nederlandse echtgenote Sandra Roelofs (oorspronkelijk katholiek, maar toegetreden tot de Orthodoxe Kerk) uiteindelijk de verkiezingen won. Zijn regering blinkt nog niet uit door stabiliteit, maar ze heeft veel mensen de hoop gegeven dat een nieuwe toekomst mogelijk is. Er moet echter nog een lange weg worden afgelegd voordat de economie weer op een aanvaardbaar peil is en het vertrouwen van de bevolking in de regering is hersteld. Ondanks de vele problemen zijn de mensen strijdbaar, omdat zij hart hebben voor hun land, dat zij liefkozend 'Moeder Georgië' noemen; zij noemen het geen vaderland, maar moederland. Boven op de heuvels bij Tbilisi staat een enorm beeld van deze 'moeder': een vrouwenfiguur met in de ene hand een zwaard en in de andere hand een wijnkom. Het symboliseert de strijdbaarheid en de gastvrijheid. Dat zijn twee belangrijke waarden die in de loop van de geschiedenis ervoor gewaakt hebben dat dit volk niet is verdwenen en stand heeft gehouden tussen de grote machten in de regio, zoals Rusland, Turkije en Iran. Die waarden zullen ongetwijfeld ook in de toekomst van groot belang zijn: enerzijds de strijdbaarheid om problemen te overwinnen en anderzijds de gulle en overvloedige gastvrijheid voor ieder die dit mooie land wil

Vruchtbaar land, barre economie

Georgië beslaat qua oppervlakte twee keer Nederland en heeft bijna 5,5 miljoen inwoners. Het is een vruchtbaar land, met in sommige delen zelfs een subtropisch klimaat. De oude Sovjet-Unie vormde de afzetmarkt voor de vele producten die werden verbouwd, zoals wijndruiven en citrusvruchten. Deze afzetmarkt is totaal gesloten en er is nog geen nieuwe gevonden.

- Werkeloosheid onder beroepsbevolking: 25 %
- Bevolking levend onder de armoedegrens: 70 %
- Schaduweconomie: 50-80 % van Bruto Nationaal Product

NB De schaduweconomie is gegroeid onder invloed van bureaucratie, corruptie en smokkel.

bezoeken. Een vrome legende zegt dat God na de schepping de hele wereld had ingedeeld voor de volkeren om er te wonen, op Georgië na. Dat gebied reserveerde Hij voor zichzelf, zo mooi vond Hij het land. Moge dat de Georgiërs blijven inspireren bij de opbouw van hun land.

Ad van der Helm

Dr A.J.M. van der Helm, rooms-katholiek pastor in Waddinxveen en docent kerkelijk recht aan de KU Leuven en de priesteropleiding Bovendonk, maakte in juli 2005 een reis naar Georgië.

Er zijn niet veel mogelijkheden om naar het prachtige Georgië te reizen. Reistip: <http://www.tika-tours.com/nl/tikatours.html>

Werken aan de toenadering van de christenen

Bisschop Athenagoras (Peckstadt) is hulpbisschop van het Orthodox Aartsbisdom van België. De geboren Vlaming (Gent, 1962) groeide op in de Orthodoxie en is met zijn 43 jaren de jonge hulpbisschop van metropoliet Panteleimon.

Als klein kind al leerde hij de Orthodoxie kennen. Vader Peckstadt maakte via een pater jezuiet op school kennis met de Orthodoxie. Een liefde was geboren. Later richtte hij met twee vrienden het genootschap 'Apostolos Andreas, contact met de Orthodoxie' op. Dat organiseerde conferenties over onderwerpen uit de Orthodoxie, waarvoor Orthodoxe sprekers naar Vlaanderen kwamen. Huize Peckstadt bood ze gastvrijheid.

De Orthodoxie was een geleefde werkelijkheid. Of, zoals de oudste zoon het nu uitdrukt: "Thuis heerste een ecclesiale sfeer." De kinderen werden katholiek gedoopt, maar heel spoedig ging de familie over naar de Orthodoxe Kerk. Verschillende leden van de familie werden actief binnen de Orthodoxe Kerk. Vader Peckstadt werd priester, zijn twee zoons ook, de echtgenoot van een zus werd ook Orthodox priester. Het doet vermoeden dat het enkel kerk was dat de klok sloeg thuis,

maar dat klopt toch niet, want er was ook nog de scouting.

Orthodoxie over de vloer

Een fotoalbum laat de vele foto's zien die door de jaren zijn gemaakt van de Orthodoxe geestelijkheid die op bezoek kwam: mannen in zwarte pijen met lange, vaak grijze baarden. Dat hij samen "met deze voornamen mensen" aan tafel zat, maakte grote indruk op de jonge Yves, die vanaf 1971 een 'gastenboek' bijhield. Hij laat twee bruine boekjes van het formaat van een poëziealbum zien, die vol staan met de vrome wensen van bezoekers. Sierlijke, leesbare en onleesbare handschriften wisselen elkaar af, voorzien van een enkele tekening, een foto en een stuk muzieknotatie.

"We maakten de tochtjes mee die werden gemaakt met het bezoek, de contacten met mensen uit de Katholieke Kerk, zoals de paters augustijnen in Gent." Hij verduidelijkt: "Ik heb katholieke 'roots' en we werden Orthodox, maar er

was bij ons nooit argwaan richting katholieken en de Katholieke Kerk."

Hij wilde zijn vader opvolgen in de advocatuur, maar een ernstig verkeersongeluk in het eerste jaar van zijn studie gooide roet in het eten. "Na dat ongeluk moest ik een aantal zware operaties ondergaan, waarna ik zes maanden lang het bed moest houden." Hij beschrijft hoe hij plat lag op een 'cirkelbed', waarop de patiënt op gezette tijden via een tweede matras werd omgedraaid als een sandwich. "Het was een tijd waarin ik veel heb nagedacht," vertelt hij nu, "en gebeden, ook samen met mijn ouders, die elke dag op bezoek kwamen." Het was niet zeker hoe het herstel zou zijn. Op zijn vraag of hij weer zou kunnen lopen, kreeg hij geen antwoord.

"Terwijl ik de operaties onderging, was het een grote angst of ik niet de rest van mijn leven verlamd zou zijn." De tijd in het cirkelbed werd een periode van "volledige overgave aan God en de medemens". Een tijd van veel nadenken over de zin van het leven en het leren relativiseren van veel dingen. "Toen ik uit het ziekenhuis kwam, had ik een andere kijk ontwikkeld op het leven; van meer 'mondain' naar een uitgebreide interesse voor het spirituele."

Noodgedwongen was de 21-jarige gestopt met zijn studie voor de advocatuur. Het laatste dat hij had ondernomen vóór het ongeluk was een reis met de scouting naar Griekenland. "Ik wilde daar opnieuw naartoe."

'Athenagoras'

Hij studeerde theologie in Thessaloniki en aan het instituut van

de Wereldraad van Kerken in Zwitserland, Bossey. Na één jaar studie theologie in Thessaloniki werd hij in Brussel diaken gewijd. “Bartholomeos had al eerder gezegd dat hij me wilde wijden, en dat hij ook al een naam voor me had: Athenagoras.”

“Hij heeft me die naam toevertrouwd vanuit de hoop dat ik

Bisschop Athenagoras werd geboren in 1962 in Gent als Yves Peckstadt. Hij studeerde aan de Universiteit van Thessaloniki in Griekenland en het instituut van de Wereldraad van Kerken in Bossey, waar hij afstudeerde met een scriptie getiteld ‘De geschiedenis van de Orthodoxe aanwezigheid in de Benelux en zijn belang voor de oecumenische beweging’.

In november 1989 werd hij diaken gewijd door toenmalig metropoliet Bartholomeos van Philadelphia (nu Oecumenisch Patriarch), die hem de naam Athenagoras gaf. Metropoliet Panteleimon van België wijdde hem later tot priester. In september 1996 kreeg hij de titel archimandriet. In 2003 werd hij gekozen en geïnstalleerd als hulpbisschop van metropoliet Panteleimon voor het Aartsbisdom van België en exarchaat van Nederland en Luxemburg.

Bisschop Athenagoras is verantwoordelijke voor de media en maakt programma’s voor de nationale radio en televisie. Hij vervult pastorale taken in alle parochies van het Aartsbisdom en op het vliegveld Brussel. Hij is lid van het Overlegorgaan van Christelijke Kerken, lid van het comité ‘Hoopvol Brussel’ en voorzitter van het E.I.I.R (Internationale en Interconfessionele Vereniging voor Ontmoeting van Monniken en Monialen).

eenzelfde bruggenbouwer zou kunnen zijn als de patriarch Athenagoras I, van wie paus Paulus VI zijn bijdrage prees voor de toenadering van de kerken. ‘Je bent van westerse komaf,’ zei hij tegen mij, ‘Daarom kun je als brug dienen en werken aan de toenadering van de christenen.’”

De oecumene is een van zijn roepingen binnen het dienstwerk voor de kerk. Er zijn diverse taken mee verbonden. Sinds 1997 organiseert hij ontmoetingen van monniken en monialen uit verschillende tradities. Hij neemt als gast deel aan bijeenkomsten van de Belgische rooms-katholieke commissie voor de contacten met de Orthodoxe Kerken en begeleidde deze op een reis naar het patriarchaat in Istanbul. Ook zijn er oecumenische contacten in Nederland. Op initiatief van de oud-katholieke aartsbisschop van Utrecht, Joris Vercammen, ontmoeten priesters uit de twee kerken elkaar.

Goede relaties

Er zijn goede relaties gegroeid met de Katholieke Kerk in België. Metropoliet Panteleimon heeft goede contacten met kardinaal Danneels. Bisschop Athenagoras vertelde dat de metropoliet hartelijk werd ontvangen door katholieke confraters, toen metropoliet Panteleimon als 22-jarige naar België kwam vanwege de pastorale zorg voor Griekse mijnwerkers die er waren neergestreken. De katholieken stelden kerken ter beschikking, omdat de Orthodoxe kerk die nog niet had. In de eerste periode logeerde hij ook in de pastorie van een katholieke parochie. Nog steeds zijn de onderlinge

relaties goed. Dankzij bemiddeling van de Katholieke Kerk kon de Orthodoxe Kerk het kerkgebouw in Brussel kopen, dat de eigenaar, de orde van de jezuïeten, eigenlijk wilde verkopen. En momenteel bouwt de Orthodoxe Kerk in Luxemburg een nieuwe kerk dankzij een katholieke priester, die bij zijn overlijden een deel van zijn bezittingen schonk en grond. “De enige voorwaarde was dat we de kerk die we bouwden naar de heilige Nicolaas moesten noemen.” Dat was uiteraard geen probleem voor de Orthodoxe Kerk. De heilige Nicolaas is bij veel mensen geliefd. “Het zijn materiële zaken, maar ze getuigen van een broederlijke verbondenheid.”

Omgekeerd hoopt bisschop Athenagoras op eenzelfde goede verhouding in Griekenland, waar de katholieken een minderheid zijn: “Zij zouden op eenzelfde manier moeten worden bejegend. Veel hangt daarvoor af van de lokale clerus.”

De Orthodoxe Kerk in België is terughoudend als het gaat om het opnemen van mensen in “de schoot van de Orthodoxie”.

“Orthodox zijn vraagt veel van een mens,” vertelt de bisschop. Het is niet iedereen gegeven. “We hebben daar enkele slechte ervaringen mee opgedaan, zodat we er heel voorzichtig mee zijn.” Er is een grondige voorbereiding nodig, een schriftelijke motivatie van de gelovige, onder verantwoordelijkheid van een priester en met toestemming van de metropoliet. “We doen niet aan proselitisme.”

Daphne van Rosendaal

Byzantijnse Goddelijke Liturgie: een priester staat aan het altaar tijdens de epiclesis, de afroeping van de H. Geest over de Gaven en over de verzamelde geloofsgemeenschap. (Archief: Th. Pott)

De priester in de Byzantijnse liturgie

In dit artikel gaat pater Thomas Pott uit Chevetogne in op de betekenis van de priester in de Byzantijnse liturgie. Hij belicht vooral de theologische kant ervan. De christelijke geloofsgemeenschap is geroepen het 'zout van de aarde' te zijn. De priester is binnen de Kerk geroepen het 'zout binnen het zout' te zijn.

Binnen de Katholieke Kerk, maar ook daarbuiten, maakt onze tijd een crisis door van het priesterschap in bijna alle opzichten. Op de eerste plaats vormt het tekort aan priesters en aan nieuwe roepingen een probleem waarmee bijna elke liturgievierende gemeenschap geconfronteerd wordt. Weliswaar worden er verschillende oplossingen aangedragen voor 'eucharistische vieringen zonder priester', waarbij het woord 'voorganger' door zijn elasticiteit een dankbaar begrip blijkt te zijn, maar hoe dan ook worden de gemeenschappen door dit feit en door deze noodzakelijkheid in het diepst van hun wezen getrof-

fen en dreigt de liturgie te worden aangetast in haar traditionele eigenheid.

Een ander aspect van de crisis aangaande het priesterschap is van psychologische aard, en betreft de wijze waarop de gelovigen, maar ook de priesters zelf, omgaan met het priesterschap. Terecht en onterecht wordt het priesterschap gemakkelijk in verband gebracht met machtsuitoefening, met pretentie en met ondemocratisch gedrag. Niet alleen veel leken, maar vaak ook priesters kunnen moeilijk overweg met de rol van bemiddelaar in het sacrale. In plaats van zich 'instrument' te weten in de hand

van God 'tot heil van Zijn volk', neigen zij ernaar het priesterschap te beschouwen als een anachronistisch overblijfsel van een reeds lang verdwenen feodale maatschappijstructuur.

De crisis van het priesterschap betreft echter niet alleen het 'gewijde priesterschap' maar ook, en misschien zelfs vooral, het 'algemeen priesterschap' van de gelovigen. Dat wij niet goed weten om te gaan met het priesterschap binnen de Kerk, komt waarschijnlijk doordat wij niet geleerd hebben wat priesterschap eigenlijk is en waarop het berust. Hoeveel christenen zullen spontaan het priesterschap in verband brengen met de roeping en uitverkiezing van het bijbelse Israël, Gods volk, geroepen als instrument in Gods hand om de schepping te zegenen en te heiligen? Het grote probleem in het Oude Testament is: hoe gaat Israël met deze roeping om? Hoe verstaat het volk het gebod om 'heilig te zijn zoals God heilig is', heilig te zijn vanuit Gods eigen heiligheid? Dient dit ervoor om waarschijnlijk het bakken te zijn van Gods aanwezigheid op aarde, of om zich op te sluiten in zelfgenoegzaamheid; te trachten Gods heiligheid voor zichzelf te houden in plaats van het op priesterlijke wijze door te geven?

Het grote probleem sinds tweeduizend jaar christendom is: hoe verstaat het 'nieuwe volk Gods' - het volk waarvan Paulus zegt dat het geënt is op de oude olijfboom, Israël - de roeping en missie die het van Christus heeft meegekregen op de avond van zijn verrijzenis toen Hij zei: 'Ontvangt de heilige Geest. Zoals

de Vader Mij gezonden heeft, zo zend Ik u'?

Zout zijn binnen het zout

Het priesterschap van het oude en het nieuwe 'Israël', en daarmee het 'algemeen priesterschap' van de gelovigen, bestaat erin de schepping te zegenen en te heiligen; niet over de mensheid te heersen, maar haar tot eenheid te brengen bij de Schepper. Vanuit christelijk oogpunt is dit niet anders dan 'Lichaam van Christus' te zijn, te leven vanuit het kinschap dat Christus heeft bij de Vader en zijn Geest in- en uit te ademen: priester zijn onder zijn Hogepriesterschap. Met Jezus' woorden zelf kan men deze oorspronkelijke vorm van het priesterschap omschrijven als 'zout van de aarde' zijn. Het 'gewijde priesterschap' of het priesterambt bestaat er dan simpelweg in 'zout' te zijn binnen het zout: om de gemeenschap die als opdracht heeft zegen en heiliging te zijn van de schepping, op haar beurt te zegenen en te heiligen.

Liturgische basis

In dit opzicht is er geen verschil tussen het priesterschap in de Latijnse Kerk en in de Oosterse Kerken, net zoals het algemeen priesterschap van de gelovigen in beide tradities niet verschillend is. Men mag enkel vaststellen dat in de Oosterse Kerken over het algemeen de zin voor het sacrale en het mysterie veel meer behouden is gebleven dan in de Latijnse Kerk. Dit heeft tot gevolg dat in de Oosterse Kerken de houding van zowel de gelovigen als de geestelijkheid duidelijk een veel sacraler karakter heeft. 'Zegenen' en 'heiligen' zullen in het Oosten

veel minder snel worden geduid als het uitoefenen van macht, juist omdat het onderdeel uitmaakt van een sacraal 'taalgebruik'. Dit taalgebruik is het geheel van symbolen waarmee de christelijke gemeenschap, de gelovigen en hun geestelijkheid, haar geloof leeft als gemeenschap. Binnen dit taalgebruik heeft alles zijn plaats. Niemand - zowel van de gelovigen als van de geestelijkheid - kan zich het recht toeëigenen er persoonlijk iets aan te veranderen om welke reden dan ook. Om een onbelangrijk maar duidelijk voorbeeld te geven: wanneer de gemeenschap gewend is de hand van de priester te kussen bij het vereren van het kruis, mag de priester niet 'uit nederigheid' zijn hand terugtrekken. Zijn hand, die op dat moment immers icoon is van Gods zegen over de gemeenschap, behoort evenzeer toe aan de gelovigen als aan hemzelf! Het is daarom niet alleen misplaatst die hand weg te trekken, maar in plaats van een uiting van nederigheid te zijn kan dit evengoed worden geduid als een vorm van clericalisme waarin de priester denkt boven de gelovigen te staan. Met het wegtrekken van zijn hand stelt hij meer zichzelf centraal en zijn eigen ideeën over de liturgie en over zichzelf dan dat hij respect toont voor het algemeen aanvaarde en van generatie op generatie overgeleverde 'taalgebruik'.

Liturgie bepaalt priesterschap

De bovenstaande overwegingen bieden een noodzakelijke basis voor enkele specifieke aspecten van het priesterschap in de

Byzantijnse liturgie. Men mag nooit uit het oog verliezen dat het priesterschap, zoals alle andere uitingen die met ons geloof en ons Kerk-zijn te maken hebben, geënt is op het Evangelie van Christus zelf en daarbuiten al zijn zin verliest. De bedoeling van de liturgie vierende gemeenschap is niet het uitvoeren van rubrieken (liturgische regels), het ten gehore brengen van mooie gezangen en zelfs niet het in stand houden van een traditie. De enige reden waarom een christelijke gemeenschap zich verzamelt - samen met haar geestelijken en in eenheid met de hele Kerk en met alle leden van het Lichaam van Christus, de 'Gemeenschap van de Heiligen' - is omdat de verzezen Christus verschijnt onder zijn discipelen, hen deelgenoot maakt van zijn missie en hen doet leven van zijn Geest. Een gemeenschap die de gevoeligheid hiervoor verliest, riskeert het eigene van het christen-zijn kwijt te raken. Dan zou het geen zin hebben uit te wijden over de functie van de priester in relatie tot de andere leden van de gemeenschap!

'Mysterie' grondslag voor priesterschap

Om de specifieke rol van de priester in de Byzantijnse liturgische traditie te begrijpen is het belangrijk voor ogen te houden dat in het Oosten het theologisch begrip van de sacramenten - de 'heilige mysteriën' - en de kerkelijke omgang ermee zich anders hebben ontwikkeld dan in het Westen. Ook als de aangeduide realiteit dezelfde is in Oost en West wanneer het gaat over de doop, de eucharistie, het huwe-

lijk, de wijding enzovoorts, dan zijn er toch grote verschillen in de culturele grondslag waarop de viering is gebouwd. En inderdaad, in het Oosten is een sacrament per definitie een viering, een ritus, een kenmerk dat in het Westen niet echt essentieel is. In het Westen wordt een sacrament 'gegeven' en 'ontvangen', waarbij de priester *in persona Christi* de goddelijke genade in een zichtbaar teken mededeelt aan de gelovigen.

In het Oosten is de dynamiek rond de viering voornamelijk anders. Centraal staat het onomvatbare en voor het menselijk verstand onbegrijpelijke mysterie, en tegelijkertijd de openbaring en mededeling ervan aan de gelovigen en hun daadwerkelijke deelname eraan. Het 'sacrament' beperkt zich daarbij niet tot datgene wat in de vorm van een zichtbaar teken wordt medegedeeld, maar het omvat de hele viering: het 'sacrament' is de viering van het volledige en onopdeelbare mysterie van Christus, en de hele viering is 'sacramenteel'.

Men zou kunnen zeggen dat de priester in deze context wel dezelfde functie heeft als in de Latijnse liturgie, maar niet dezelfde rol. Hij 'gaat' niet 'voor' en hij treedt niet op *in persona Christi*. De gemeenschap is zelf 'Lichaam van Christus' en Christus, als hoofd van het Lichaam, gaat zelf voor. De rol van de priester is dan ook niet Christus of 'het sacrament' aanwezig te stellen en mede te delen aan de gelovigen, maar zijn rol is anderszins instrumenteel: binnen de viering van het mysterie van Christus is hij instrument in de hand van God en van de Kerk

om als een 'deur', een 'luik' of -dynamischer uitgedrukt - een 'vervoersmiddel' te zijn voor de communicatie tussen God en zijn Kerk. Zo men de liturgie zou willen vergelijken met een icoon, dan zou men kunnen zeggen dat de priester de haak is waaraan zij is opgehangen, en die de verering door de verzamelde gemeente mogelijk maakt!

Praktische consequenties

Binnen de liturgie neemt de priester dus een centrale en onvervangbare plaats in. Hierbij zij opgemerkt dat de priester zelf wél plaatsvervangend werkt, namelijk voor de bisschop die als herder van de Kerk en 'hogepriester' zelf het mysterie van het gewijde priesterschap doorgeeft binnen zijn dioceses. De diaken, die traditiegetrouw de rechterhand is van de bisschop, dient óók de priester aan het altaar wanneer de bisschop afwezig is. Acolieten hebben in dit geheel weer een volkomen andere functie. In strikte zin zijn zij geen 'altaardienaren', aangezien zij op geen enkele wijze directe bemoeienis hebben met het altaar en bij wat zich daarop afspeelt. Het altaar mag door hen zelfs niet worden aangeraakt! Hun functie is ondergeschikt aan de diaken en aan de priester en beperkt zich tot het aanreiken van voorwerpen (het wierookvat, een gebedsboek, een kaars, maar geen altaarvaten), het voorop gaan bij de intochten als 'kaarsdragers' en kort gezegd het behulpzaam zijn waar dat nodig en passend is.

Men kan de rol van de priester in de Byzantijnse liturgie natuurlijk

Prent uit de 19e eeuw van de Nikolskij Sobor in Sint Petersburg met daarin de verzamelde geloofsgemeenschap. Het 'verheffende' van de ruimte laat aan de houding van de gelovigen niet veel keuze over. (Archief: Th. Pott)

veel meer uitdiepen, met name door te bestuderen hoe dit bij de viering van elk afzonderlijk mysterie (sacrament) specifiek tot uiting komt, maar dit artikel belicht van het priesterschap - het gewijde priesterschap en het algemeen priesterschap van de gelovigen - op de eerste plaats de theologische kant. Deze is namelijk, naar onze mening, de enige sleutel die ons kan helpen in deze tijd de rol van het priesterschap opnieuw te ontdekken. Daarbij is het goed om te weten dat tenminste één aspect van het priesterschap niet in crisis is. En gelukkig is dit het aspect waarop de rest gegrondvest is: het hogepriesterschap van Christus! Maar op deze aarde wil Hij het niet stellen zonder het priesterschap van zijn broeders en zusters.

Thomas Pott OSB

Thomas Pott is priester en benedictijn van Chevetogne.

Op bezoek bij de Grieks-katholieken in Slowakije

In augustus 2005 was Johan Meijer uitgenodigd om zijn kloostergemeenschap van de redemptoristen te vertegenwoordigen bij de inwijding van het nieuwe klooster van de Grieks-katholieke redemptoristen in Stará Ľubovňa, Slowakije. Johan Meijer, oud-redactielid en oud-secretaris van Pokrof, sluit hiermee aan bij het eerder gepubliceerde tweeluik van Huub Vogelaar over Slowakije (en Tsjechië).

Zeker met mooi weer is het heerlijk om door het prachtige heuvelslandschap te rijden van Oost-Slowakije. Mijn medepassagiers en ik rijden naar Korunkova, een dorpje vlakbij Stropkov, waar het noviciaat van de redemptoristen gevestigd is. De novicen vertellen over hun dromen en ervaringen. Een van hen, Matuš Čekan, is priester en een goede iconschilder, zoals de fresco's uit de huiskapel laten zien.

Dit dorpje is een goed voorbeeld van de veranderingen in de Slowaakse maatschappij, waar je als buitenstaander nauwelijks weet van hebt. Na de Tweede Wereldoorlog kwam Slowakije in de macht van het communisme. De traditionele landbouw met zijn kleine boerderijtjes werd omgezet in het systeem van de kolchozen. Boeren werden 'landarbeider' op een 'landbouwfa-

briek'. Nu zijn de kolchozen weer opgeheven, maar ook de traditionele structuren zijn vernield. De jeugd trekt dus weg naar de steden waar men werk hoopt te vinden, Prešov, Košice, of Hummenne. Grote lelijke flatgebouwen ontsieren het mooie landschap, maar de mensen zijn ook hun leefmilieu kwijt.

Kerkelijke verwarring

Ook kerkelijk zijn Tsjechië en Slowakije totaal andere landen geworden. Vóór 1918 was de kaart duidelijk. De meeste mensen waren rooms-katholiek en er waren nauwelijks Orthodoxen. In de 17e eeuw hadden de Orthodoxen in het gebied zich namelijk aangesloten bij de Kerk van Rome (Unie van Užhorod, 1646). Zij waren Grieks-katholiek.

Vanouds heeft Tsjechië echter een grote aarzeling gehad ten

Altaarwijding in nieuw redemptoristenklooster, Stará Ľubovňa. Voordat het altaar plechtig wordt gezalfd, wordt het uitgebreid gewassen. V.l.n.r. vicaris generaal van Košice, generale overste resp. provinciale overste van de redemptoristen en bisschop Ján Babiak van Prešov. (Foto: J. Meijer)

opzichte van Rome. Dit resulteerde in het protest van Jan Hus, die zijn inzichten met de dood op de brandstapel (1415) moest bekopen. Zijn 'hervorming' heeft de kerk in Tsjechië steeds bepaald. Het katholicisme zat niet diep. Tussen de wereldoorlogen resulteerde dit zelfs in een stroming die teruggreep op deze Hussitische traditie en zich ontwikkelde tot een nationale Tsjechische kerk. Deze nationale vrijheidsdrang bepaalt ook nu nog het religieuze klimaat in Tsjechië. Een andere groep in deze beweging van onafhankelijkheid sloot zich aan bij de Orthodoxe Kerk, eerst onder de jurisdictie van Constantinopel en later van Servië. Daar kwamen Orthodoxe gelovigen bij die uit Amerika terugkeerden of afkomstig waren uit Oekraïne (Wolynië). Zo groeide het aantal Orthodoxen.

Grieks-katholieke Kerk opgeheven

In 1950 werd door de communistische regering de Unie met Rome opgeheven en de gelovigen werden officieel Orthodox (nu onder Moskou). Bisschoppen en priesters werden zwaar vervolgd. Toen Tsjecho-Slowakije echter in 1968 onder Dubček kortstondig de Praagse lente vierde, verklaarden vele gelovigen zich weer Grieks-katholiek en eisten hun kerken terug. Dit

proces werd door Rusland hardhandig gestopt en het duurde nog tot 1990 voordat de Grieks-katholieke Kerk zich weer echt kon reorganiseren. Het aantal Grieks-katholieken is nu ongeveer 250.000, vooral geconcentreerd in Oost-Slowakije.

De Orthodoxe Kerk telt nog zo'n 50.000 leden, over de twee landen verdeeld. Het probleem van de kerkgebouwen is voor een groot gedeelte opgelost, omdat de Orthodoxe Kerk met staatssteun kerkjes heeft kunnen bouwen waar ze de Grieks-katholieke kerken moest teruggeven. Ook is er de goede wil om wonden te helen, wetend dat aan beide zijden geleden werd (zie Pokrof 40 [1993] blz. 13 en de artikelen van Huub Vogelaar).

Michalovce

Michalovce is het centrum van de pastorale activiteiten van de Grieks-katholieke redemptoristen in Slowakije, gesticht in 1928, met een prachtige kerk. Tijdens het communisme fungeerde het klooster als Orthodox bisschopshuis. Ik heb daar regelmatig Orthodox bisschop Ján Holonič bezocht. Aan die periode hebben de redemptoristen nog de prachtige fresco's te danken, die het patriarchaat Moskou in 1988 liet aanbrenge.

Het is boeiend om in een gemeenschap te zijn van alleen maar jonge medebroeders. De overste is net veertig jaar oud, maar de anderen zijn, op een na, allemaal jonger. Pater Juraj heeft de dag vrij voor me en biedt me aan naar Korunkova te gaan en naar Stropkov. Juraj is samen met een collega verantwoordelijk voor het maandblad *Misionar*, dat een

Recente fresco's van pater Kamil Drab in Grieks-katholieke parochiekerk Stropkov. (Foto: J. Meijer)

belangrijke catechetisch rol speelt onder de Grieks-katholieken. De redemptoristen zijn de sterkste groep religieuzen in Slowakije.

We spreken over de economische situatie van Slowakije en de grote werkeloosheid van de jeugd. Juraj benadrukt een zeker ongeduld. Men heeft soms te weinig oog voor het vele goede dat al in de afgelopen jaren is bereikt. Men wil steeds meer. Van de andere kant ontbreekt het vaak ook aan een kritische houding. Naarmate echter West-Europa steeds meer binnenkomt, ook via het toerisme, zal dit zeker veranderen.

Ook bespreken we de vele pastorale werkzaamheden. Behalve in Slowakije is een aantal confraters ook werkzaam in Oekraïne, in de Karpaten. Ook in Kroatië en Servië doen de Grieks-katholieke Ruthenen een beroep op hen. Zo is men enkele jaren geleden begonnen in Vukovar in Kroatië, aan de Servische grens. De psychologische druk van moeilijke posten vraagt echter psychisch sterke mensen. Uiteraard wordt er meer een beroep gedaan op de religieuzen, omdat de gehuwde diocesane priesters

de zorg hebben voor hun gezin en dus niet overal inzetbaar zijn.

Stropkov

Stropkov heeft een prachtige kerk, gebouwd in 1949, die in de tijd van het communisme uiteraard door de Orthodoxen is gebruikt. Binnen heeft pater Kamil Drab enkele grote fresco's geschilderd en daarmee laten zien dat hij niet voor niets enkele maanden heeft doorgebracht in het centrum van Aktie en Ontmoeting Oosterse Kerken in Tilburg om iconschilderen te leren. De gemeenschap bestaat uit zeven jonge medebroeders. Ze geven missies (missie = periode van prediking en geloofsvernieuwing in een parochie) en retraites, en verzorgen drie parochiekerken en twee ziekenhuizen. Eigenlijk hebben ze het veel te druk. Maar de plezierige broederlijke sfeer laat zien dat het gelukkige mensen zijn.

We rijden nog langs de nieuwe Orthodoxe kerk en dan terug naar Michalovce. Te hard, dus op de bon. Maar ja, de chauffeur moest op tijd zijn voor de Liturgie, dus hoeft hij maar de helft van de bon te betalen... Ja, zo gaat het daar (nog)!

Aan de Liturgie waren de vespers voorafgegaan - met *Supplikatsia!* Een volle kerk. Deze laatste devotie had ik al sinds jaren niet meer meegemaakt. Het is een soort uitstelling met zegen van het Allerheiligste. Zo blijven er onder deze Grieks-katholieken gebruiken in ere die Latijnse invloeden laten zien. Overigens vond ik die zelfs bij Orthodoxen. Vergeten we niet dat veel van de Slowaakse Orthodoxen eigenlijk Grieks-katholiek waren tot 1950.

Stará L'ubovňa

Helaas lukt het me niet in Mihalovce de Orthodoxe kerk te bezoeken, want deze blijkt niet open te zijn, evenals de Orthodoxe Academie. Graag had ik de Orthodoxe bisschop Ján bezocht. Hij is echter ergens op pastoraal bezoek in zijn bisdom. Dus naar Stará L'ubovňa. Onderweg spreken we over de noodzaak van een goede opleiding voor de priesters. De Griekskatholieken hebben een seminarie in Prešov en de nieuwe bisschop, Ján Babiak s.j., staat garant voor een gedegen opleiding. Ook komt aan de orde dat Slowakije zo klein is, wat een probleem vormt om zijn economische en culturele zelfstandigheid te bevechten. De huidige politieke machthebbers zijn op de goede weg, maar moeten nogal onsympathieke maatregelen nemen om de situatie te corrigeren die door de voorafgaande regering is veroorzaakt. Heel duidelijk ook is niet iedereen het ermee eens dat Slowakije en Tsjechië uit elkaar zijn gegaan. Overigens is nu de relatie tussen beide landen in die zin genormaliseerd, dat men samenwerken kan zonder *samengaan*.

In Stará L'ubovňa komen we in de heerlijke drukte terecht vlak voor de feestelijkheden van de inwijding van het klooster. We bekijken het nieuwe klooster, een juweeltje van smaak en tegelijkertijd eenvoud. De (voormalige) rector en pastoor van de parochie, Kamil Drab, heeft heel duidelijk zijn artistieke hand in het geheel gehad. Het heeft plaats voor zeven confraters, twee gastenkamers, een zaaltje,

Fresco's in huiskapel van noviciaat, geschilderd door pater Matus Čekan. (Foto: J. Meijer)

een keuken, een refter. Meer is ook niet nodig.

Pater generaal Joseph Tobin gaat voor in de Byzantijnse Liturgie. In zijn preek benadrukt hij dat het niet zozeer een feest van de redemptoristen is, maar van de mensen van Stará L'ubovňa. Hen willen de redemptoristen alleen maar van dienst zijn, samen met hen. Stará L'ubovňa, in het noorden van Slowakije, is zo'n stad waar mensen heen getrokken zijn uit de dorpen op zoek naar werk, maar totaal geestelijk aan hun lot overgelaten. Zo zijn de paters er terecht gekomen. Om iets voor hen op te bouwen. Het begon op Kerstmis 1989 toen pater Krenicky in de kapel van het kerkhof een Liturgie organiseerde voor zo'n honderd mensen. Nu is het een bloeiende parochie van meer dan 7.000 mensen. Ter gedachtenis aan wat er gevierd is, wordt er een boom geplant, teken van hoop op groei en uitbloei.

Na het ontbijt op zondagmorgen wordt buiten voor een openluchtaltaar een *akathist* van dankzegging gezongen, de lange smeekbede zo dierbaar aan de Oosterse kerken. Ondertussen stromen de banken vol. Om tien

uur begint de lange processie van medebroeders en andere priesters van het dekenaat - ook de Orthodoxe priester - met bisschop Ján Babiak. Een deel van de celebranten gaat met de bisschop en pater generaal mee voor in de consecratie van het altaar van de huiskapel, en de wijding van het klooster, de klokkentoren en de onthulling van het beeld van de zalige Metod Dominik Trčka, aan wie het klooster is toegewijd.

In zijn preek over de werkers van het elfde uur refereert de bisschop aan het woord uit het evangelie: Waarom zou je boos zijn als ik goed wil zijn?, en vraagt zich af: "Is dat niet waar het om gaat: dat we goedheid en mensenliefde uitstralen? (...) Niet om een schouderklopje te krijgen, maar omdat dit mensen gelukkig maakt".

Sacurov

Onderweg terug naar Michalovce stoppen we nog even bij de kleine gemeenschap van Griekskatholieke redemptoristinnen van Sacurov. Een boeiend bezoek. Volledig levend volgens het Byzantijns typicon geven deze monialen hun kloosterleven gestalte. Alle zusters schilderen iconen. Vol trots laten ze me het resultaat zien. De kwaliteit mag er zijn.

Na een laatste overnachting in Michalovce - nog één keer samen met de confraters voor de meditatie, de metten en het ontbijt - nemen we afscheid. Dankbaar een kostbare ervaring rijker.

Johan Meijer cssr

Opdracht van Onze Heer in de Tempel, 2 februari ***Laat mij nu in vrede heengaan, Heer***

*Zoals elk kind,
Werd Gij meegenomen naar de tempel,
En ieder die U zag, was vervuld van heilig ontzag en verwondering.
Het altaar juichte, omdat het eindelijk zijn Heer in het vlees zag,
De tempel was verheugd,
Maria en Jozef stonden verbaasd,
En Simeon jubelde het uit, omdat hij de Heer in zijn armen kon dragen.*

Simeon zong een hymne van lofprijzing:

*«Laat mij nu in vrede heengaan, Heer,
want mijn ogen hebben uw barmhartigheid aanschouwd.
Laat mij in vrede heengaan uit de zorgen van het leven.
Laat mij heengaan naar waar de doden wonen,
Om hun te verkondigen dat de verlossing ophanden is.
Heden ben ik vrijgekocht van 's levens gevangenschap.
Dit is de dag van blijdschap en vreugde.*

Dit is de dag waarop Degene die offers aanvaardt, zelf een offer komt brengen.»

(...)

Laten wij samen met Simeon en Anna zeggen:

*«De Heer is ons verschenen en Hij is onze Verlosser.
Hij is mijn God. Hem ik zal loven.»*

Vertaling op basis van FENQITHO. A Treasure of Feasts according to the Syriac-Maronite Church of Antioch, Diocese of St. Maron 1980, p. 11.

Het Feest van de Opdracht in de Tempel (Lk 2, 22-40), in de volksmond beter bekend als Maria Lichtmis, wordt in de Maronietische Kerk, net als in het westen, gevierd op 2 februari. De Maronietische Kerk is een katholieke kerk van de Syrische traditie, die we vooral vinden in West-Syrië, Libanon en de westerse migratie.

Op de Maronietische icoon zien wij linksboven Maria met het kind Jezus, rechtsboven Simeon. Linksonder zien we Jozef met twee duiven voor het offer en rechtsonder de profetes Hanna. Op de icoon staan opschriften in het Grieks, het Syrisch en het Arabisch, de drie talen die belangrijk zijn voor de traditie van Antiochië, waartoe de Maronietische Kerk behoort.

De Maronietische Kerk heeft in de loop van haar geschiedenis een lange iconografische traditie ontwikkeld, waarin overigens door de wederwaardigheden van diezelfde geschiedenis nogal wat lacunes voor ons bestaan. Die lacunes zitten in het vervaardigen zelf van gewijde beeltenissen, alsook in de documentatie daarover; de geschiedenis laat zich niet helemaal goed reconstrueren. De Maronietische iconografie varieerde van Byzantijns aandoende fresco's tot Latijnse heiligenbeelden. De laatste decennia is er een streven om een eigen, op oude tradities gebaseerde, hedendaagse Maronietische iconografie te ontwikkelen. Deze afbeelding is hiervan een voorbeeld.

**Manon de Courten over Solovjov:
“Het mystieke element boeit mij enorm”**

Manon de Courten komt uit Zwitserland. Ze studeerde Russisch, geschiedenis en wijsbegeerte in Lausanne. Zij reisde veertien jaar geleden voor het eerst naar Rusland. In 1998 kwam zij naar Nederland, een land waar ze via haar Nederlandse moeder al banden mee had, leerde in korte tijd Nederlands en deed onderzoek naar de Russische filosoof Solovjov aan de Nijmeegse Universiteit. In 2004 promoveerde ze op een proefschrift over Solovjov. Ze werkt als coördinator onderzoek en programma's bij Nexus in Tilburg. Daarnaast heeft ze nog filosofisch onderzoek over Rusland op stapel staan. Een interview met deze jonge wetenschapper.

Hoe kwam u begin jaren '90 in Rusland terecht?

“Als studente die heel graag Russisch wilde leren. Ik was voor het eerst in 1992 in Rusland, ná de val van het communisme en nog vóór de komst van het wilde kapitalisme. Je had nog geen reclame op straat. Het oogde heel rustig.”

“Ik wilde een cultuur leren kennen die voor een deel te maken heeft met Europa, maar niet te dichtbij is. Spanje zou ik misschien iets te dichtbij vinden en China te ver weg, maar juist de

tussengebieden boeiden me. Mijn interesse in geschiedenis heeft met mijn eigen vragen te maken: hoe verhouden mensen zich tot het verleden van hun cultuur? Toen ik in 1992 in Rusland terecht kwam, waren mensen heel hard bezig hun eigen verleden te herontdekken.”

Praatten de Russen daar ook met u over in 1992?

“Ja, dat gaat heel snel. Je pakt de trein en je zit naast iemand, en hup... De mensen zijn daar echt heel open. Over de belangrijke

vragen, de zin van het leven, geschiedenis. Dat is anders dan ik gewend was. Wat Zwitsers en Nederlanders met elkaar delen is: geen lol maken, maar vooral hard werken. Bij Russen die ik ontmoette ging het over inspiratie, belangstelling voor de grote vragen, liefde voor hun literatuur en cultuur. Prachtig.”

“Na mijn afstuderen heb ik eerst van oktober 1996 tot maart 1997 gedoceerd aan de Russische Staatsuniversiteit voor de Humaniora in Moskou. Ik voelde dat het wetenschappelijke contact met Rusland voor mij heel belangrijk was. Terug uit Rusland kwam ik via een conferentie in Fribourg in Zwitserland in contact met Evert van der Zweerde (filosoof uit Nijmegen, red.). Hij vertelde mij over een project dat hij aan het opzetten was met zes à zeven onderzoekers, die zich allemaal met Solovjov bezig zouden houden. Solovjov is een boei-

ende figuur om bij aan te komen met mijn vragen. Hoe denken filosofen over geschiedenis? Wat doet een filosoof om de actualiteit te beïnvloeden? Solovjov was een geëngageerd filosoof. Dat gaf meteen aanknopingspunten. Ik ben maart 1998 naar Nijmegen gekomen.”

“Solovjov laat zich niet onder één noemer plaatsen. Hij is progressief voor zijn tijd; tegelijkertijd was hij een aanhanger van de traditie. Dit soort tegenstellingen zijn intrigerend. Plus dat hij als Ruslands meest systematische filosoof wordt beschouwd. Hij had veel westerse filosofen gelezen. In Rusland had je de bekende tegenstelling tussen de Slavofielen en de zogeheten ‘Westerlingen’. De Slavofielen vonden dat Rusland zijn eigen weg moest gaan en vooral niet te veel van het Westen overnemen. De Westerlingen waren de denkers die in Europa de oplossing voor de Russische samenleving zochten. Solovjov voer constant een koers tussen die twee. Hij wilde én de positieve aspecten van de Russische traditie waarborgen én de positieve aspecten van de westerse beschaving meenemen. Hij probeerde ook gebeurtenissen van zijn tijd in een groter kader te plaatsen. Deze manier van denken boven de nationale kaders was in die tijd zeker heel bijzonder voor Rusland.”

Dus iemand die in syntheses denkt.

“Ja, enorm! Het is aan de ene kant ‘typisch Russisch’ om in twee blokken, Rusland tegenover het Westen, te denken. Aan de andere kant is het Russische denken holistisch, denken in termen

van eenheid: ‘we hebben het niet alleen over één aspect van de werkelijkheid, maar over de werkelijkheid in haar geheel’. Dat is een terugkerend motief.”

Vladimir Solovjov (1853-1900).

Kunt u iets meer over de persoon van Solovjov zeggen?

“Hij is in 1853 geboren en in 1900 gestorven. Hij kwam uit sterk verwesterde hogere kringen. Zijn familie was erg erudiet en vroom Orthodox. Na zijn studie filosofie deed Solovjov onderzoek in het British Museum in Londen naar oude manuscripten, onder andere van joodse mystiek. Daar kreeg hij een visioen van Sophia, de goddelijke Wijsheid. Die zei: ‘Jij moet naar Egypte gaan om meer te weten te komen over Sophia’. En hij ging er ook heen. Sophia, de vrouwelijke figuur van de goddelijke Wijsheid, was een belangrijk aspect van zijn leven en heeft hem ook gemotiveerd actief deel te nemen aan debatten van zijn tijd. Het is voor hem van existentieel belang geweest. Hij heeft veel geschreven over allerlei onderwerpen,

maar als het over Sophia gaat, dan raakt het aan zo iets cruciaals voor hem, dat je denkt: ‘Ha, hier heb ik een persoonlijke noot, hier heb ik de mens Solovjov’. In het archief van Moskou heb ik manuscripten van hem gezien, waar hij plotseling ‘automatisch’ ging schrijven, onder invloed van, ja, een andere kracht. Ik zag meteen dat zijn handschrift alle kanten opging. Hij schreef dingen als: ‘Ik wacht op jou, Sophia’, alsof Sophia hem aan het toespreken was. Zij verscheen aan hem echt als persoon. Hij beschrijft haar als een mooie vrouw. Aan de andere kant is Sophia een kosmische kracht die de wereld regeert. ‘Ik, Sophia, ben het begin van de geschiedenis. Ik ben Gods plan. Ik ben ook het einde van de geschiedenis.’ Dat wil zeggen dat Sophia zich dan met God verenigt.”

“Solovjov heeft die visioenen van Sofia in gedichten beschreven. Hij heeft ook geprobeerd om via filosofische stukken een plek te geven aan Sophia. Hij probeerde van alles, met allerlei theorieën van gnosticisme, de kabbala, Jakob Boehme...”

Solovjov had een ervaring van Sophia, maar is er ook heel denkmatig mee bezig geweest. Dat is niet hetzelfde.

“Dat is hem ook verweten. Hij had eerst de ervaring van Sophia en hij heeft dat later in een discours proberen te gieten. Daar is het rationalistisch geworden en daar klopt het niet. Dat is niet puur mystiek denken, maar rationalistisch denken. Ik noem Solovjov mysticus vanwege zijn ervaring, meerdere keren, van Sophia. Zijn mystieke ervaring

krijgt hij niet vertaald in een wijsgerig taalgebruik. Misschien is dat ook goed zo.”

Vond de leer over Sophia in Solovjov's tijd geen weerklank in het kerkelijk denken?

De Russische traditie heeft toch iets met de Wijsheid.

“Solovjov heeft daar een heel andere draai aan gegeven. Het was voor de Kerk echt esoterisch. Hij deed daarnaast ook iets met de erotische dimensie van Sophia in zijn gedichten. Dat was natuurlijk ‘not done’ voor Orthodoxen. Ook was er een heel moeilijk punt op theologisch gebied. Hij schreef Sophia zo’n belangrijke plaats toe, dat ze bijna een vierde hypostase werd naast de Vader, Zoon en Geest. Dat is hem verwteten.”

“Solovjov was van het begin af aan geïnteresseerd in religieuze vragen. Hij deed daarover uitspraken die insloegen als een bom. Maar hij is nooit de Kerk uitgezet. Hij ging in debat met vooraanstaande theologen, een echte dialoog, die vaak wel polemisch was. Zijn grootste verwijt aan de Kerk was dat zij zich niet met de samenleving bezighield.”

Wat was het belang van Solovjov voor de oecumene tussen de Orthodoxe Kerk en de Rooms-katholieke Kerk?

“Voor hem was een verenigde kerk een voorwaarde voor een vreedzame samenleving. De eenheid moest volgens hem beginnen met de christelijke kerk en dan zou de rest wel volgen. Er was voor hem maar één plek voor de zetel van de herenigde kerk en dat was Rome. Rome zou de icoon zijn van het universele

christendom. Dat was zeer provocatief en voor Orthodoxen moeilijk te accepteren.”

Wat is het nieuwe van uw studie?

“Dat is het onderzoek naar de band tussen zijn opvattingen van de geschiedenis en zijn sociale betrokkenheid, naar de manier waarop hij wilde bijdragen aan het realiseren van zijn idealen. Dat heb ik niet eerder gezien. Ik heb hiervoor onder andere zijn journalistieke geschriften onderzocht. Sophia is voor hem de vreedzame samenleving in solidariteit. Het is mooi te zien dat hij moeite doet die vreedzame samenleving in solidariteit te bevorderen, maar aan de andere kant blijft hij heel abstract, algemeen en vaag over de vraag: hoe gaan we dat bereiken? Daardoor sprak hij niet zoveel mensen aan. Hij werd gelezen, mensen kwamen massaal naar zijn lezingen, maar hij was niet de persoon die zei hoe men dingen zou moeten aanpakken.”

Wat heeft Solovjov onze postchristelijke, gesecculariseerde samenleving te zeggen?

Zijn idee van theocratie bijvoorbeeld is voor onze samenleving achterhaald.

“Hij pleit voor een multiculturele samenleving. Dat Orthodoxen, joden, katholieken vreedzaam en respectvol kunnen samenleven. Dit blijkt duidelijk uit zijn verdediging van de Oudgelovigen, een groep die zich in de 17e eeuw van de Russisch-orthodoxe Kerk afscheidde. Je hebt bij hem aan de ene kant de christelijke eenheid en aan de andere kant het principe van de religieuze vrij-

heid. Een verenigde kerk is noodzakelijk, maar zolang de verschillen bestaan, moeten we die respecteren. Daar kunnen we van leren.”

Hoe inspireert Solovjov Russen?

“Voor de mensen die ik op conferenties in Rusland ontmoette, intellectuele en gelovige mensen, is hij een spirituele vader in zijn poging het christendom weer levendig te maken in het alledaagse leven. Probeer maar zo goed mogelijk te leven. Voor Solovjov moet kerk sociaal geëngageerd zijn. Dat geldt ook voor elke individuele gelovige. Zijn ethiek en zijn nadruk op de mensenrechten gelden als een voorbeeld voor deze christelijke progressieve denkers. Sommigen onder hen zijn theoloog, maar veel Orthodoxen vinden hem een vreemde eend in de bijt, omdat hij te veel flirtte met het westen.”

Manon de Courten heeft drie thema's voor verder onderzoek in petto. “Het eerste is over de huidige Oudgelovigen in Rusland en hun lifestyle van gemeenschap, het tweede gaat over het begrip Verlichting in Rusland, dat een andere interpretatie heeft gekregen dan in het Westen, het derde - maar dat is nog niet helemaal uitgekristalliseerd - over Sophia. Dat mystieke element in Sophia boeit mij enorm.”

Leo van Leijssen

Manon de Courten, History, Sophia and the Russian Nation. A Reassessment of Vladimir Solov'ev's Views on History and his Social Commitment, Peter Lang, Bern, 2004.

BOODSCHAP JONGEREN TAIZÉ- ONTMOETING MILAAN

Ongeveer 50.000 jongeren uit alle delen van de wereld brachten de jaarwisseling in Milaan door bij de 28ste Europese Taizé-ontmoeting.

Patriarch Bartholomeos van Constantinopel noemde in een boodschap aan de jongeren het samenkomen van jonge Europese christenen uit verschillende christelijke stromingen "een hoopvol teken voor geheel ons oude continent, dat bezig is met het verlaten van haar christelijke wortels en dat zich uitlevert aan het materialisme." Ook secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Kofi Annan, paus Benedictus XVI, patriarch Aleksej II van Moskou en Rowan D. Williams, de aartsbisschop van Canterbury hadden een boodschap voor de jongeren.

(KatholiekNederland.nl)

VOORWERK ORTHODOX- KATHOLIEKE DIALOOG

Op 16 december vond in Rome een ontmoeting plaats in het kader van de hervatting van de dialoog tussen de Orthodoxe Kerken en de Rooms-katholieke Kerk. Delegaties van beide kerken spraken met elkaar. Ze stelden het schema voor de ontmoet-

tingen en de inhoud van de theologische gesprekken vast. Ook hadden de delegaties een ontmoeting met paus Benedictus XVI. De dialoog van de 'Internationale Commissie voor de Theologische Dialoog tussen de Katholieke en de Orthodoxe Kerk' gaat in 2006 van start met een bijeenkomst in Servië waarbij 15 Orthodoxe en 15 rooms-katholieke deelnemers aanwezig zullen zijn.

Het coördinerende comité bestaat uit tien katholieken en elf orthodoxen. Voorzitters zijn metropoliët Ioannis van Pergamon (Oecumenisch Patriarchaat van Constantinopel) en kardinaal Walter Kasper, hoofd van de Pauselijke Raad voor de Eenheid.

(Kerknet/VIS/Zenit)

ICONENMUSEUM GEOPEND IN KAMPEN

In december 2005 is het iconenmuseum in Kampen geopend. De Alexander Stichting voor Russisch-orthodoxe kunst verwacht veel belangstelling voor de ruim 150 veelal zeldzame kunstvoorwerpen die er worden getoond, objecten op het snijvlak van kunst en religie. Pronkstuk van de verzameling is een zeldzame serie van het 18e-eeuwse Korfu van de Twaalf Apostelen.

Het museum is op zijn

plaats in Kampen. "In deze stad hebben altijd veel religieuze stromingen bij elkaar gezeten. De binding met de religie is hier nog altijd tastbaar aanwezig," aldus een woordvoerder van het museum. Het museum verwacht het eerste jaar 10.000 bezoekers.

(KatholiekNederland.nl)

FINANCIËLE PROBLEMEN SYRISCH-ORTHO- DOX KLOOSTER

De op 5 november 2005 overleden Syrisch-orthodoxe aartsbisschop Julius Çiçek heeft het klooster in het Twentse Glane een grote schuld nagelaten. Dagblad Trouw meldde dat de bisschop voor zijn dood een hypotheek af sloot van meer dan acht ton met het klooster als onderpand. De aartsbisschop heeft de hypotheek afgesloten om zijn Amerikaanse collega Clemis Kaplan te hulp te schieten. Deze werd slachtoffer in een zwenkelzaak die mogelijk was opgezet door Nigerianen. Een recent bericht meldt echter dat het geld veilig zou zijn. Het zou bisschop Kaplan nooit hebben bereikt, omdat Europese opsporingsinstanties de rekening waarop het geld werd overgemaakt in de gaten hielden en beslag legden op het bedrag toen dat daarop binnenkwam.

De Syrisch-orthodoxe Kerk heeft nog geen opvolger bekend gemaakt voor de overleden aartsbisschop van het bisdom van Midden-Europa (Benelux, Zwitserland, Oostenrijk en Frankrijk). *(Trouw)*

PATRIARCH BAR- THOLOMEOS BEZOEKT NEW ORLEANS

Oecumenisch patriarch Bartholomeos I heeft een bezoek gebracht aan New Orleans. Hij bezocht er onder meer de Grieks-orthodoxe Kerk van de H. Drie-eenheid, het thuis van de oudste Grieks-orthodoxe gemeenschap in Amerika. "De schade zal worden hersteld," zei de patriarch, "en het leven zal weer opbloeien." *(ENI)*

GRIEKS-ORTHO- DOXE KERK AKKOORD MET BOUW MOSKEE

Griekse Orthodoxe kerkleiders zijn uiteindelijk akkoord met de bouw van een moskee en de aanleg van een islamitisch kerkhof in Athene. Al in 2000 stemde het Griekse parlement in met de bouw van een moskee, maar door het verzet van de Grieks-orthodoxe Kerk kon er nog niet gebouwd worden. De Grieks-orthodoxe Kerk had onder meer problemen met de locatie van de moskee. Deze zou gebouwd wor-

den langs de weg van de luchthaven van Athene naar het centrum van de stad. Tegenstanders vrezen dat bezoekers daarvoor de indruk krijgen dat ze een moslimland betreden. De moskee wordt gebouwd in een van de buitenwijken van Athene. (RKNieuws.net)

GEZAMENLIJKE KERSTGROET BELGISCHE KERKEN

In België heeft het Overlegorgaan van Christelijke Kerken een gezamenlijke kerstgroet uit doen gaan. Daarin thematiseren de katholieke, Orthodoxe, protestantse en anglicaanse ondertekenaars het thema van de angst in de wereld: "De solidariteit tegenover angst kan mensen in beweging brengen. Maar ze kan mensen er ook toe brengen blindelings datgene te volgen dat bescherming en veiligheid aanbiedt en belooft," tekenen ze op in de boodschap. "Maar hoe kunnen wij onszelf beschermen voor dat wat onze angst misbruikt en wat ons afhankelijk maakt? Het Evangelie van Jezus Christus vertelt ons van de liefde van God, die zichtbaar wordt in het Kind. Dat weerloze kind wordt geboren in een wereld van angst, maar het belooft een nieuwe wereld. De contouren ervan worden hier

en nu zichtbaar wanneer we proberen te leven vanuit de liefde. Ook in het nieuwe jaar: Anno Domini, het jaar dat van de Heer is, 2006!"

RUSSISCH-ORTHODOXE KERK SCHORT RELATIE MET ZWEEDSE LUTHERANEN OP

Uit onvrede over de beslissing van de Lutherse Kerk in Zweden om het zegenen van homoseksuelen te stellen mogelijk te maken, heeft de Russisch-orthodoxe Kerk haar relaties met deze kerk opgeschort. De zegening is mogelijk voor homoseksuelen te stellen die een partnerschap aangaan voor de wet. De ceremonie in de kerk wordt niet aangeduid als huwelijk. (ENI)

ISRAËL WEKT ERGERNIS GRIEKSCHE ORTHODOXE PATRIARCH

De Israëlische president Moshe Katsav heeft de woede gewekt van de Griekse-orthodoxe patriarch Theofilos van Jeruzalem. Aanleiding was de jaarlijkse kerstontmoeting van de president met 250 religieuze en politieke hoogwaardigheidsbekleders. Daarbij was er wel een uitnodiging voor de afgezette patriarch Ireneos, maar de nieuwe Griekse-orthodoxe patriarch werd alleen als bisschop uitgenodigd. Israë

l heeft, in tegenstelling tot de Palestijnse overheid en Jordanië, de verkiezing van de nieuwe patriarch nog niet erkend. Het patriarchaat van Jeruzalem is ondertussen wel een rechtszaak begonnen bij het Israëlische Hoogerechtshof om die erkenning af te dwingen. (Nieuwsbrief Kerkenet Vlaanderen)

KOPTISCHE TV-ZENDER IN EGYPTE

November 2005 is met steun uit de hele wereld een nieuw Koptisch tv-station van start gegaan. De tv-omroep wil onder meer de leer van de Koptische Orthodoxe Kerk beter bekend maken onder haar gelovigen door eucharistievieringen, documentaires over heiligen en gezinsprogramma's uit te zenden in verschillende talen. Niet iedereen vindt de nieuwe zender een goede zaak. Sommigen menen dat hij de segregatie tussen de verschillende bevolkingsgroepen in de hand werkt. "Eigen christelijke en islamitische zenders zijn juist een deel van het probleem, in plaats van de oplossing ervan", argumenteren de tegenstanders. (RKNieuws.net/Christian Today)

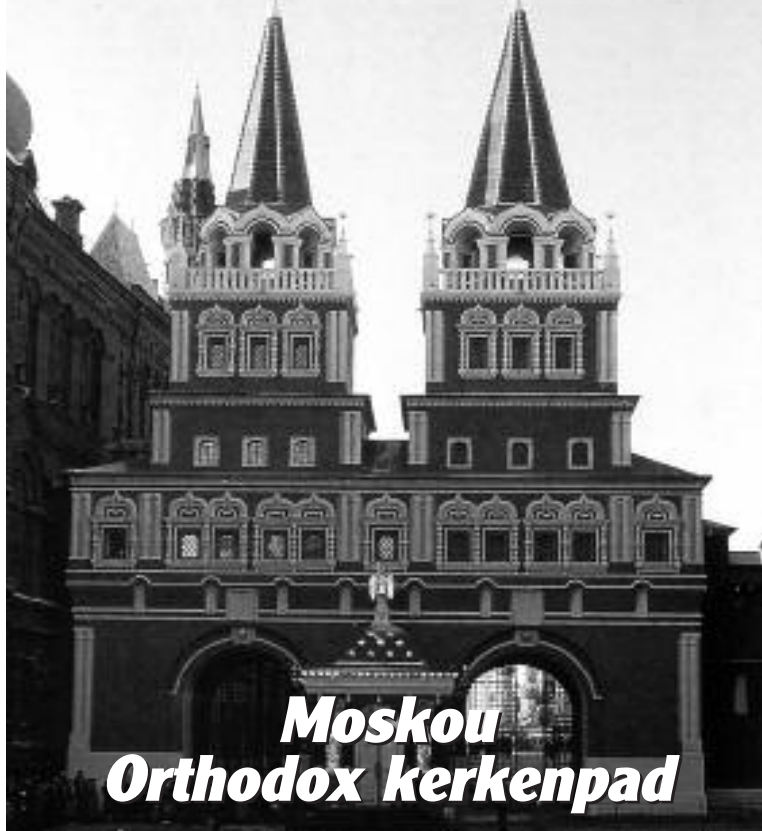
WIT-RUSLAND WIJST KATHOLIEKE PRIESTERS UIT

Volgens Forum 18 hebben twee Poolse katholie-

ke priesters, die al meer dan tien jaar in Wit-Rusland actief zijn, het bevel gekregen het land te verlaten. Een van hen, Robert Krzywicky die aan het hoofd staat van een parochie nabij Minsk, vermoedt dat hij omwille van zijn activiteiten voor jongeren wordt uitgewezen. Hij speelt ook een actieve rol bij oecumenische en caritatieve projecten in de regio. Van de 250 katholieke priesters in Wit-Rusland is meer dan de helft buitenlander. Bovendien krijgt de Katholieke Kerk er strenge beperkingen opgelegd om buitenlandse priesters uit te nodigen, inclusief jaarlijkse quota. Priesters kunnen al evenmin van de ene naar de andere parochie overgeplant worden. (RKNieuws.net)

TICHELKERK AMSTERDAM

Op het feest van Theofanie heeft de Orthodoxe Parochie Sint Nicolaas de nieuw verworven Tichelkerk in Amsterdam feestelijk in gebruik genomen. Een uitgebreide fotoreportage kan worden bekeken op het (helaas wat ingewikkelde) internetadres: <http://www.flickr.com/photos/jimforest/sets/72057594050819109/> Speciale gasten waren de oude eigenaars, de paters Capucijnen. De website van de parochie is www.orthodox.nl.

Verrijzenispoort aan het Rode Plein in Moskou.

(Archief: W. van de Bercken)

steld werd, was het Danilovklooster uit 1278, het eerste stenen gebouw van Moskou. Dat gebeurde nog in Sovjet-tijd; het werd in 1988 als cadeau van de regering teruggegeven aan de Orthodoxe Kerk bij gelegenheid van de millenniumviering van het christendom in Rusland. Maar de werkelijke religieuze renaissance - althans in steen - begon enkele jaren later, en wel bij het centrum van de macht, het Rode Plein. Daar werd in de noord-oosthoek de kleine 17e-eeuwse kerk van de Moeder Gods van Kazan herbouwd precies zoals zij was toen zij in 1936 werd afgebroken.

Een exacte kopie van het 17e-eeuwse origineel is ook de Verrijzenispoort (*Voskresenskije vorota*), de noordelijke toegangspoort tot het Rode Plein. Stalin had deze in 1931 gesloopt om ruimte te creëren voor de militaire parades op het plein. Tussen de twee doorgangen van de poort staat een koloriet, maar kitscherig aandoend kapelletje met de Moeder Gods Iverskaja icoon. In de nauwe ruimte zijn altijd bidende mensen te vinden.

Religieus symbol

Door de herstelde religieuze gebouwen heeft het Rode Plein zijn oude schoonheid herkreten met een dusdanig andere uitstraling dat het mausoleum van de grondlegger van het Sovjet-atheïsme detoneert met zijn omgeving.

Dat was eigenlijk altijd al het geval, want het Kremlin is als centrum van de Russische macht

In vijf afleveringen neemt uw gids Wil van den Bercken u mee op Orthodox kerkenpad in Oost-Europa. Aan de hand van de kerkgebouwen wordt de situatie van een land geschetst. De vorige aflevering leidde hij u rond door Kiev (Oekraïne). In dit deel twee neemt hij u mee door Ruslands hoofdstad Moskou.

Sorok sorokov, 'veertig maal veertig', is een literaire aanduiding voor de talrijke kerken van het middeleeuwse Moskou. Zoveel zijn het er natuurlijk niet geweest, maar het geeft aan welke diepe indruk de vele honderden kleurrijke koepels gemaakt hebben op de bewoners en bezoekers van de stad. 'Veertig maal veertig' zijn het er thans al helemaal niet. Ongeveer de helft van de meer dan zeshonderd kerkgebouwen die Moskou had zijn in de Sovjet-periode afgebroken, andere werden omgezet in bedrijfsruimte of vermaakcentrum en slechts veertig bleven in functie. De communisten hebben

het aanzicht van Moskou onherstelbaar geschonden.

Reconstructie

Maar sinds de reconstructie van de Russische hoofdstad na 1991 kan men zich niet alleen verbazen over de nieuwe hotels en banken, maar ook over de kerkgebouwen die in het stadscentrum zijn hersteld. Diep betreurend wat het communistische barbarisme met het kerkelijke cultuurgoed heeft gedaan, redden de Moskovieten nu wat er te redden valt en herstelt men zelfs wat definitief verloren leek.

Het eerste religieuze gebouw dat gerestaureerd en in functie her-

altijd ook een religieus centrum geweest. Geen andere hoofdstad in de wereld heeft een dergelijke religieuze setting voor haar politiek bestuurscentrum. De zes kerken binnen de Kremlinmuren, waaronder de magnifieke Onslapingskathedraal, de Annunciatiekerk en de Aartsengelkerk, de hoge kerkklokkentoren, het Facettenpaleis met zijn fresco's van heilige Russische vorsten, het Terempaleis met zijn elf gouden kruizen op het dak, de Christusicoon boven de regeringsingang van het Kremlin, de Verlosserstoren (*Spasskaja basjnja*), de naam van de Drievuldigheid (*Troitskaja*) voor de andere ingangstoren, het vormt alles tezamen een uniek symbool van de relatie kerk-staat. Daarbij dient men nog te beseffen dat Stalin twee kerken (waaronder het oudste gebouw van het Kremlin uit 1330) en twee kloosters heeft afgebroken.

Het Kremlin heeft nog een andere, paradoxale religieuze symboliek, die niet door de Orthodoxe Kerk als zodanig wordt aangevoeld. De Oespenskij-kathedraal, hoofdkerk van de Russische Orthodoxie, is gebouwd door de uit Bologna afkomstige architect Rudolfo Fioravanti in authentiek Russische stijl en de Archangelskij-kerk, de grafkerk van de Moskouse vorsten, is door de Milanese architect Alevio Nuvolo tot een perfecte combinatie geworden van Italiaanse renaissance en Russische bouwstijl. De Verlosserstoren is gebouwd door de Italiaan Pietro Solari (en de latere bovenbouw door de Engelsman Christopher Holloway). Ook de markante zwaluwkapitelen van de Kremlinmuur

De Christus Verlosser-kathedraal in Moskou.

(Archief: W. van de Bercken)

zijn uit de Noord-Italiaanse fortenbouw afkomstig. Aldus is het Kremlin, dat de uitdrukking *par excellence* is van de Russische identiteit, een gezamenlijke artistieke schepping van katholieke en Orthodoxe meesters. Een mooie gedachte.

Christus Verlosserkathedraal

Het meest spectaculair van de Moskouse religieuze reconstructie is de wederopbouw van de Christus Verlosserkathedraal (*Chram Christa Spasitelja*) aan de zuidkant van het Kremlin. Sinds 1997 domineert deze grootste kerk van Rusland weer de skyline van de hoofdstad.

De Christus Verlosserkerk was in de 19e eeuw gebouwd als dank voor de overwinning op Napoleon (1812), in 1917-1918 vond er het Concilie van de Russische Orthodoxe Kerk plaats en in 1931 werd de kerk in de antireligieuze campagne met dynamiet opgeblazen. Op haar plaats moest het

hoogste gebouw van de wereld komen, het Paleis van de Sovjets, maar het werd na twintig jaar een kuil te zijn gebleven, een openluchtzwembad. Toen in 1990 het idee ontstond om de kerk te herbouwen werd het door velen als technisch en financieel onuitvoerbaar beschouwd. Toch is tussen 1994 en 1997 het exterieur van de kerk in continue dag- en nachtarbeid herbouwd, conform het origineel, en in 2000 was ook het interieur klaar. Toen werd er opnieuw een belangrijke kerkvergadering gehouden, het jubileum-bisschoppenconclie.

Een nieuw religieus en nationaal symbool was geschapen, want de kerk is ook een militair overwinningsmonument. In de ruime zijgangen van het gebouw zijn met gouden letters op marmeren platen uitvoerig de veldslagen tegen Napoleon beschreven. Dit militaire aspect past echter weinig bij een godshuis, en had beter in het eronder liggende museum ondergebracht kunnen worden. Want de kerk zelf staat op een uitgebreide onderbouw, waarin zich - behalve nóg een kerk - ook een museum van religieuze kunst en een grote conferentiezaal voor de bisschoppenvergaderingen bevinden. Het hele complex vult prachtig het vroegere gapende gat in het stadscentrum op en is meteen een toeristische trekpleister geworden.

Heftige discussie

Er is veel discussie gevoerd in de media tussen voor- en tegenstanders van de wederopbouw. Argumenten tegen waren van financiële, esthetische, praktisch

kerkelijke en politieke aard. Het argument dat de hoge kosten, zo'n driehonderd miljoen dollar, beter besteed hadden kunnen worden aan sociale noden, lijkt sympathieker dan het is. Zo gezien was de bouw van alle middeleeuwse kathedralen, toen er sociale noden te over waren, onverantwoord. Als oplossing van armoede een voorwaarde is voor de bouw van kerken, dan had er nooit een kerk gebouwd kunnen worden. Bovendien zouden, in het onderhavige geval de grote bedrijven die nu uit prestige-overwegingen geld hebben gegeven aan de bouw, dat geld niet hebben gegeven aan sociale hulpprojecten.

Wat betreft het esthetische argument: de Verlosserkathedraal, gebouwd in de neo-Russische stijl, is niet de mooiste vanuit kunsthistorisch oogpunt. Maar dat geldt voor meer kerken in neo-stijlen die toch karakteristiek zijn voor hun stad, zoals de neo-byzantijnse Sacré Coeur in Parijs en de Berliner Dom in Berlijn. Zoals de Sacré Coeur in schoonheid niet kan tippen aan de Notre Dame, zo haalt de Verlosserkerk het niet bij haar oudere zuster, de Oespenskij-kathedraal in het Kremlin, maar beide kerken in neo-stijl hebben een historische plaats in hun steden.

Het praktische argument tegen de herbouw dat er in het centrum van Moskou geen behoefte is aan nog een kerk, in tegenstelling tot de uitgestrekte kerkenloze buitenwijken, gaat niet op. Er is geen andere kerk in Moskou die geschikt is voor grote vieringen, zeker ook niet de Oespenskij, die bovendien te kwetsbaar is voor massabijeenkomsten. Mos-

kou had als enige hoofdstad in Europa geen grote kerk: de middeleeuwse Russische kerken zijn bij al hun serene pracht en intieme schoonheid klein vergeleken met de hallucinerende grandeur van de gotische kathedralen. De Christus Verlosser is de enige kerk in Moskou met de allure van een kathedraal. Dat ondertussen de samenleving flink is gesecculariseerd, is ook geen reden tegen herbouw: het maakt de visuele aanwezigheid van een duidelijk religieus symbool eerder urgent vanuit kerkelijk perspectief.

Tenslotte het politieke argument dat de wereldlijke overheid (burgemeester Loezjkov was de drijvende kracht achter de herbouw) zich niet moet bezig houden met de bouw van kerken. Dit is een kortzichtige redenering. De overheid had de kerk vernietigd met het oogmerk de gelovigen te vernederen. Dat zij zich nu inspant met belastinggeld deze wandaad te herstellen is niet meer dan billijk.

Nee, de enige mogelijke kritiek op de kerk betreft niet de herbouw zelf, maar de nationalistische mystiek er omheen. Wat dat betreft had het Moskouse patriarchaat een authentieke religieuze daad kunnen stellen door de kathedraal niet te presenteren als symbool van herrijzend Rusland (zelfs de zelden gebruikte uitdrukking 'Moskou Derde Rome' werd door patriarch Aleksij bij de ingebruikneming op 3 september 1997 gebezigd), maar als aansporing tot christelijke bezinning en als gebedshuis voor alle christenen. De eerste kerkelijke plechtigheid in 2000 had niet moeten zijn de canonisatie van tsaar Nicolaas II, maar het begin van

een nationaal gewetensonderzoek naar de collectieve wandaden van het communisme.

Meer dan kerkenbouw

Er is veel meer religieuze activiteit in Moskou dan herbouw van oude kerkgebouwen. Om de indruk te vermijden dat de Orthodoxe Kerk meer bezig is met het verleden dan met de toekomst wijzen wij op een nieuw verschijnsel in de Russische kerk: de oprichting van theologische onderwijsinstellingen voor lekenstudenten. Dat begon al meteen na 1991. Zo zijn er thans in de Russische hoofdstad vier academische opleidingen met voltijd- of deeltijdprogramma's, en een theologische volksuniversiteit. Het gaat om officieel-kerkelijke of particuliere, oecumenisch georiënteerde opleidingen.

De grootste opleiding is de St. Tichon Orthodoxe Theologische Universiteit met meer dan tweeduizend dagstudenten en evenzoveel correspondentiestudenten. Het was een vooruitziend initiatief van het patriarchaat om deze instelling op te richten. Het is een populair alternatief voor de traditionele seminaries geworden, die overigens ook nog voldoende aanwas hebben. Het lijkt op het eerste gezicht alsof er heden ten dage in Moskou meer studenten theologie zijn dan aan Nederlandse theologische faculteiten, maar als men dat deelt op de totale bevolking dan valt het wel mee. En dat geldt ook voor het aantal kerkgebouwen in Moskou: er is nog zoveel meer Rusland buiten de hoofdstad.

Wil van den Bercken

Katholieke Oosterse Liturgievieringen januari-februari 2006

Amsterdam

Occohofje, Nieuwe Keizersgracht 94

Delft

Oude Delft 18

's-Gravenhage

Raamweg 42, 2596 HN

Eindhoven

Eikenburg, Aalsterweg 289

Haarlem

Janstraat 41

's-Hertogenbosch

Catharinakerk, Kruisbroederhof 4,
tel.: 073-6148508

Maastricht

Kapel Zorgcentrum Amby
Achter de Hoven 25, 6225 EK

Nijmegen (BG)

Dobbelmanweg 3, tel. 024-3233503

Nijmegen (NBK)

Titus Brandsma-gedachteniskerk (voor-
malige Jozefkerk), Stijn Buijsstraat

Rotterdam

Kerk van de Missionarissen van het H.
Hart, Karel Doormanstraat 337
3012 GH Rotterdam

Tilburg

Klooster MSC, Bredaseweg 204,
tel. 013-4672994

Utrecht (BG)

Kapel Gezondheidscentrum Lombok,
Ingang Jan Pieterszoon Coenstraat 60

De illustraties op de kaft:

Als uit de aarde gegroeid, de Orthodoxe
Ananuri-kerk met vestingmuren in Georgië
(zie artikel pp. 1-3). (Foto: A. van der Helm)

Amsterdam: (Byzantijnse Gemeenschap)

Zondag 12 februari, 10.30 u: Goddelijke Liturgie.

Delft: (BG)

Zondag 12 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Zondag 12 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Eindhoven: (BG)

Zondag 5 februari, 11 u: Goddelijke Liturgie.

Zondag 5 maart, 11 u: Goddelijke Liturgie.

's-Gravenhage: (BG)

Zaterdag 18 februari, 9.30 u: Goddelijke Liturgie.

Zaterdag 25 februari, 19 u: Vesper.

Zondag 26 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Zaterdag 18 maart, 9.30 u: Goddelijke Liturgie.

Zaterdag 25 maart, 19 u: Vesper.

Zondag 26 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.

*Alle diensten van de Byzantijnse Gemeenschappen
(BG) in het land zijn onder voorbehoud. Voor ver-
dere informatie: www.pokrof.nl of het desbetreffende
secretariaat.*

Haarlem: (BG)

Zaterdag 11 maart, 19.30 u: Vesper en Goddelijke
Liturgie.

's-Hertogenbosch: (Johannes van

Damascusgemeenschap)

*Iedere zondag 10.15 uur: Goddelijke Liturgie; soms
bij afwezigheid van een priester Metten i.p.v.*

Goddelijke Liturgie.

Bijzondere vieringen:

Donderdag 2 februari, Ontmoeting des Heren,
19 u: Goddelijke Liturgie.

Zondag 5 februari, Zondag van de Tollenaar en de
Farizeeër, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.

Zondag 12 februari, Zondag van de Verloren Zoon,
10.15 u: Mettendienst.

Zondag 26 februari, Zondag van Afscheid van
Zuivel, Vergevingszondag, 10.15 u: Goddelijke
Liturgie, met aansluitend vergevingsdienst.

Woensdag 1 maart, 19 u: Goddelijke Liturgie van
de Voorafgewijde Gaven.

Zondag 5 maart, Eerste zondag van de
Veertigdagentijd: Overwinning Orthodoxie door de
Verering van de Iconen,

10.15 u: Goddelijke Liturgie van Basilius de Grote
met iconwijding (voorafgaand aan de Liturgie) en
processie met iconen.

Woensdag 8 maart, 19 u: Goddelijke Liturgie van
de Voorafgewijde Gaven.

Woensdag 15 maart, 19 u: Goddelijke Liturgie van
de Voorafgewijde Gaven.

Zondag 19 maart: Derde Zondag van de
Veertigdagentijd, Verering van het heilig en levens-
schenkend Kruis, 10.15 u: Goddelijke Liturgie van
Basilius de Grote.

Woensdag 22 maart, 19 u: Goddelijke Liturgie van
de Voorafgewijde Gaven.

Woensdag 29 maart, 19 u: Goddelijke Liturgie van
de Voorafgewijde Gaven.

*Voor informatie over de diensten: [www.byzantijn-
sekapel.nl](http://www.byzantijn-
sekapel.nl) of mev. Myrjam Corsten, tel. 073-
6148508.*

Maastricht: (BG)

Zondag 19 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Zondag 19 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Nijmegen: (BG)

Zaterdag 25 februari, 19 u: Dienst van de Typika.

Zaterdag 25 maart, 19 u: Goddelijke Liturgie.

Nijmegen: (Nijmeegs Byzantijns Koor)

Zaterdag 11 februari, 19 u: Johannes

Chrysostomusliturgie.

Zaterdag 11 maart, 19 u: Basiliusliturgie.

*Voor informatie over Nijmeegs Byzantijns Koor:
www.cs.ru.nl/~kees/nbk/*

Rotterdam: (BG)

Zondag 5 februari, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Zondag 5 maart, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Tilburg: (Tilburgs Byzantijns Koor)

Zondag 12 februari, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.

Zondag 26 maart, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.

*Voor actuele informatie: [www.tilburgsbyzantijns-
koor.nl](http://www.tilburgsbyzantijns-
koor.nl)*

Utrecht: (BG)

Zondag 19 februari, 10.30 u: Goddelijke Liturgie.

Vrijdag 3 maart, 15 u: Liturgie van de

Voorafgewijde Gaven

Zondag 19 maart, 10.30 u: Goddelijke Liturgie.

Utrecht: (Utrechts Byzantijns Koor)

Zondag 19 februari, 10.30 u: Goddelijke Liturgie

in St. Jacobuskerk, Prins Bernhardplein 39, 3555

AL. Ter intentie van 55-jarig bestaan UBK.

*Voor informatie over Utrechts Byzantijns Koor:
www.utrechtsbyzantijnskoo.nl*

Zaandam: (UBK)

Zondag 26 februari, 10 u: Bonifatiuskerk,

Oostzijde 1.

POKROF

is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
oecumene
athanasius en willibrord

